

УДК 334.02:336.24

С. В. Шевчук,
к. е. н., докторант кафедри економіки підприємств,
Національний університет державної фіскальної служби України, м. Ірпінь

ОЦІНКА ПРОВАДЖЕННЯ МИТНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ: МІЖНАРОДНИЙ ВИМІР

S. Shevchuk,
Candidate of Economic Sciences (Ph.D.), Doctoral of the Department of Economics
National University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin

EVALUATION OF CUSTOMS BUSINESS IN UKRAINE: INTERNATIONAL MEASUREMENT

У статті розглянуто функціонування державної митної справи в Україні з позиції критеріїв визначення місця країни у міжнародних рейтингах. Досліджено та проаналізовано основні показники, що впливають на рейтингову оцінку держави на міжнародній арені. Виокремлено взаємозалежності впливу рейтингового місця країни на залучення інвестиційного капіталу та формування сприятливого інвестиційного середовища в державі. Визначено основні проблемні питання здійснення митної справи в Україні, а також запропоновано шляхи їх вирішення. Сфокусовано увагу на співрозмірності методологічних підходів до оцінки показників діяльності митної справи різних міжнародних організацій та певних відмінностях вітчизняних методик проведення аналізу ефективності діяльності митних органів. Зроблено висновки щодо заходів покращення рейтингових позицій України у розрізі індексів сприяння міжнародній торгівлі.

The article examines the functioning of the state customs business in Ukraine from the standpoint of criteria for determining the place of the country in international ratings. The main indicators influencing the rating assessment of the state in the international arena are investigated and analyzed. The interdependence of the influence of the rating place of the country on the attraction of investment capital and the formation of a favorable investment environment in the state are singled out. The main problems of customs practice in Ukraine are determined, as well as ways of their solution are proposed. The focus was on the proportionality of methodological approaches to the assessment of the performance of the customs business by the international organizations and certain differences in domestic methods of conducting an analysis of the effectiveness of the customs authorities. Conclusions are made regarding measures to improve the rating positions of Ukraine in the context of international trade promotion indices.

Ключові слова: державна митна справа, митна безпека, митні інтереси, експорт, імпорт, конкурентоспроможність, рейтинг країни.

Key words: state customs, customs safety, customs interests, export, import, competitiveness, country rating.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасні тенденції розвитку соціально-економічних процесів у світі обумовлюють вектор економічних трансформацій в Україні у бік перегляду та пошуку новітніх форм використання механізмів регулятивного потенціалу держави у контексті підвищення ефективності функціонування фіскального блоку в цілому та митного сектору зокрема. Удосконалення провадження митної справи в Україні є важливим елементом функціонування держави, що фактично простежується на усіх етапах її розвитку. Адже, вирішуючи ряд вагомих питань, митна система постає необхідною константою рівноваги у забезпеченні конкурентоспроможності України на зовнішній арені та формуванні сприятливого інвести-

ційного клімату на внутрішніх теренах. Ці аспекти обумовлюють актуальність та своєчасність теми обраного дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні засади та практичні аспекти проблематики формування митної політики, ведення митної справи, забезпечення митної безпеки та захисту митних інтересів досліджувалися у працях зарубіжних та вітчизняних науковців, серед яких варто виокремити такі: І. Бережнюка, А. Войцещука, Р. Вернона, О. Гребельника, Д. Кейнса, А. Крисоватого, С. Ліндера, А. Луцика, А. Маршала, П. Пашко, А. Стельмашука та ін. Проте, незважа-

Рейтингові позиції України за даними Всесвітнього економічного форуму

Рис. 1. Рейтингові позиції України за даними Всесвітнього економічного форуму у розрізі індексу "Міжнародна торгівля"

ючи на значний внесок зазначених авторів у теоретико-методологічну базу дослідження, все ж дискусійними та розкритими не в повній мірі залишаються аспекти здійснення аналізу та визначення ефективності провадження митної справи в Україні з позицій міжнародних рейтингів та з урахуванням транспарентності ринкових відносин сьогодення.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження основних науково-теоретичних та прикладних засад організації митної справи в Україні, а також проведення аналізу ключових показників її провадження з позиції оцінки міжнародних організацій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Згідно зі ст. 7 Митного кодексу України [1] державна митна справа трактується як встановлені порядок і умови переміщення товарів через митний кордон України, їх митний контроль та митне оформлення, застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, справляння митних платежів, ведення митної статистики, обмін митною інформацією, ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, здійснення відповідно до закону державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України, запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил, організація і забезпечення діяльності органів доходів і зборів та інші заходи, спрямовані на реалізацію державної політики у сфері державної митної справи.

Як показує історичний досвід розвитку багатьох розвинутих країн світу, митна справа є неодмінним елементом високоєфективної організації життя суспільства і, перш за все, функціонування його економіки [2]. Від

провадження митної справи залежить не тільки митна безпека країни та захист митних інтересів держави, але й також рейтингове місце країни у міжнародній спільноті, що обумовлює її важливість та ефективність провадження.

Визначення рейтингових позицій країни у міжнародному вимірі на сьогодні є показовою характеристикою ділового клімату країни та повноцінним індикатором сприятливості інвестиційного середовища для інвесторів, щодо провадження інвестиційної діяльності. Адже, як зазначають експерти [3], підняття на один пункт держави в міжнародному рейтингу — це можливість залучення близько 600 млн доларів інвестицій для країни.

Україна на сьогодні індексується в низці рейтингових досліджень міжнародних організацій, організаціями яких є Світовий банк, Світовий економічний форум, Міжнародний валютний фонд тощо. Проте позиції нашої держави у відповідних звітах викликають більше запитань до здійснення економічних перетворень та організації державного управління, аніж дають підстави на отримання економічного ефекту від займаних позицій.

Так, Всесвітній економічний форум [4], починаючи з 2008 року, кожні два роки публікує глобальне дослідження і рейтинг країн світу за рівнем їх залучення в міжнародну торгівлю або так званий Індекс залучення країн до міжнародної торгівлі (The Global Enabling Trade Index). Результати відповідного дослідження акцентують увагу на ефективності та дієвості здійснення державної політики і профільних установ країн у сфері ведення міжнародної торгівлі та розвитку економічного співробітництва.

Рейтинг складається на основі аналізу показників відкритості національних економік для міжнародної торгівлі, які характеризують доступ до ринків, адміні-

Таблиця 1. Ефективність та прозорість митного та прикордонного управління в Україні

Показники	Місце в рейтингу	Значення
Ефективність та прозорість управління під час здійснення митного та прикордонного контролю	95	4,1
Індекс митних послуг (шкала від 0 – 1, де 0 – найгірше, а 1 – найкраще значення)	110	0,33
Ефективність процесу оформлення (шкала від 1 – 5, де 1 – найгірше, а 5 – найкраще значення)	104	2,3
Витрати часу на імпорт: у зв'язку із здійсненням оформлення документів (год)	122	168
Витрати часу на імпорт: у зв'язку із здійсненням митного та прикордонного контролю (год)	82	72,0
Вартість імпорту: у зв'язку із здійсненням оформлення документів (дол. USS)	105	212,0
Вартість імпорту: у зв'язку із здійсненням митного та прикордонного контролю (дол. USS)	31	100,0
Витрати часу на експорт: у зв'язку із здійсненням оформлення документів (год)	116	96,0
Витрати часу на експорт: у зв'язку із здійсненням митного та прикордонного контролю (год)	57	26,0
Вартість експорту: у зв'язку із здійсненням оформлення документів (дол. USS)	124	292,0
Вартість експорту: у зв'язку із здійсненням митного та прикордонного контролю (дол. USS)	27	75,0
Помилкові платежі та хабарі: імпорт та експорт (шкала від 1 – 7, де 1 – найгірше, а 7 – найкраще значення)	120	2,6
Прогнозний час імпорتنних процедур (шкала від 1 – 7, де 1 – найгірше, а 7 – найкраще значення)	116	3,2
Індекс митної прозорості (шкала від 0 – 1, де 0 – найгірше, а 1 – найкраще значення)	40	0,9

Джерело: розроблено автором за даними [4].

стративне управління на кордоні, транспортну та комунікаційну інфраструктуру, а також діловий клімат у країні. Аналіз даних цього дослідження дозволяє визначити, яким чином країна усуває бар'єри на шляху до міжнародної інтеграції, її здатність до стимулювання торгівлі, а також системні проблеми, які потребують вирішення для покращення ситуації [5].

Лідером цього року був визнаний Сінгапур, який очолив рейтинговий список. Також серед країн, які увійшли у першу десятку з найсприятливішим кліматом для міжнародної торгівлі варто назвати: Нідерланди, Гонконг, Люксембург, Швеція, Фінляндія, Австрія, Великобританія, Німеччина та Бельгія. Серед країн, які опинилися на останніх позиціях рейтингу варто виокремити Ємен, Чад та Венесуелу.

Згідно із зазначеним індексом, Україна за результатом 2016 року посідає 95 місце з 136 країн, які включені до списку, з регресом у 9 позицій у порівнянні з попереднім результатом за 2014 рік, що зображено на рисунку 1. Загальне місце країни формується за 4 суб-індексами (А. Доступ до ринку; В. Прикордонне та митне управління; С. Інфраструктура, Д. робоче середовище), що включають 7 компонентів у яких міститься інформація та ведеться оцінювання держави у розрізі 43 показників.

Як видно з рисунка 1, Україна, фактично, погіршила свої рейтингові позиції за усіма основними компонентами Індексу. Проте, найбільше наша країна втратила позиції у розрізі показників: "Доступ на зовнішні ринки" — 13 пунктів, "Доступність та якість транспортної інфраструктури" — 8 пунктів та "Діловий клімат", де опустилася з 106 на 125 місце.

Порівнюючи позиції України з найближчими сусідами та стратегічними партнерами, варто констатувати, що наша держава суттєво їм поступається, зокрема Литва

у рейтингу займає 29 місце, Польща — 31, Грузія — 41, а Молдова 79.

Фактологічна оцінка проведеного дослідження дозволяє констатувати, що для покращення рейтингових позицій країни на міжнародній арені варто звернути увагу на ряд складових, однією з яких є ефективність роботи митниці. За оцінкою відповідного субіндекса Україна опинилася на 95 сходинці. Важливу роль, у низхідній динаміці цього компонента відіграє часозатратність документального оформлення імпорту/експорту. Так, для порівняння у сусідній Польщі відповідний процес триває півгодини, тоді як у нас на аналогічні операції відводиться 168/96 годин відповідно. Дороговартісними залишаються також на кордоні держави послуги щодо оформлення документів для здійснення імпорту/експорту, за якими Україна займає 105 та 116 місце з грошовим вираженням 212/292 дол. (табл. 1).

Як видно з таблиці 1, за Індексом митних послуг, що включає загальний показник обсягу, якості та комплексності послуг, що надаються митними органами та відповідними установами у зв'язку із перетином кордону України, наша держава знаходиться на 110 місці та має коефіцієнт 0,33 де 0 мінімальне значення, а 1 максимальне. Не краща позиція держави за оцінкою прогнозованості часу, який доведеться витратити для оформлення імпорту, де рейтингова позиція держави дорівнює 116 сходинці, що свідчить, про непередбачуваність відповідного процесу. За індексом "незаконні платежі та хабарі", що стягуються під час експортно-імпортних операцій Україна отримала 120 місце. Для порівняння, Грузія за оцінкою цих складових отримала 15 та 19 місце.

Згідно із Середньостроковим планом пріоритетних дій Уряду до 2020 року [6, с. 78] ключовими проблемами на шляху розвитку державної митної справи та реформування митниці визначено:

Таблиця 2. Порівняльні показники витрат часу та вартості митного адміністрування у розрізі країн у 2018 році

Показник	Україна	Європа та Центральна Азія	Країни ОЕПС
Витрати часу імпорту: оформлення документів (год)	168	27.3	3.5
Витрати часу імпорту: митний та прикордонний контроль (год)	72	25.9	8.7
Вартість імпорту: оформлення документів (дол. USS)	212	94.7	25.6
Вартість імпорту: митний та прикордонний контроль (дол. USS)	100	185.1	111.6
Витрати часу експорту: оформлення документів (год)	96	27.9	2.4
Витрати часу експорту: митний та прикордонний контроль (год)	26	28.0	12.7
Вартість експорту: оформлення документів (дол. USS)	292	113.8	35.4
Вартість експорту: митний та прикордонний контроль (дол. USS)	75	191.4	149.9

Джерело: розроблено автором за даними [7].

— складність, надмірна бюрократизованість та вразливість для корупції процедур здійснення митного контролю та оформлення, а також дозвільної системи, яка передбачає необхідність отримання великої кількості погоджень і дозволів;

— необхідність забезпечення належного балансу між безпековими вимогами та простотою митних процедур.

Станом на 2017 рік, за даними Державної фіскальної служби України середній час митного оформлення товарів на митниці становить близько 2 годин 25 хвилин для імпорту товарів, 1 години 15 хвилин — для експорту товарів та 24 хвилин — для транзиту [6]. Проте, за даними показника "Міжнародна торгівля" рейтингу Doing Business 2017, загальний час на експорт для прикордонного і митного контролю становить 26 годин, для оформлення документів — 96 годин. Час на імпорту для прикордонного і митного контролю становить 72 години, для оформлення документів — 168 годин.

Згідно з зазначеним Планом було також встановлено цільові кількісні показники, яких передбачається досягнути до кінця 2017 року і в середньостроковій перспективі. Відповідно вказаних даних середній час митного оформлення товарів у 2017 році у митних режимах імпорту мав становити 75 хвилин, експорту — 30 хвилин, транзиту — 15 хвилин.

Проте варто констатувати, що передбачуваних цільових показників за результатами 2017 року досягнути так і не вдалося. Незмінними залишилися результати показників у розрізі індексу Міжнародна торгівля звіту Світового банку у 2018 році, щодо оцінки регулювання бізнесу Doing Business 2018 [7] (табл. 2), за інформацією якої Україна не поліпшила свої позиції та залишилася на 119 місці серед 190 країн.

Як видно з таблиці 2, Україна поступається середньостатистичним показникам, як країнам Європи та Центральної Азії так і країнам Організації економічного розвитку та співробітництва. Зокрема дані витрат часу на оформлення документів для здійснення імпорту в Україні в 6 раз перевищують час для країн Європи і в 48 раз для країн ОЕПС, у відношенні експорту, майже, аналогічна ситуація, де цифровий коефіцієнт перевищен-

ня рівняється 3,5 та 40 разів відповідно. Витратною залишається вартість оформлення документів під час імпорту та експорту на яку приходиться 212 та 292 долари відповідно, що фактично збігається з показниками дослідження Світового економічного форуму.

Проте варто відзначити і певні здобутки нашої держави у відношенні витрат часу та вартості під час митного та прикордонного контролю, що рівне 26 годинам та 75 долларам. Для порівняння відповідні показники для країн Європи та Центральної Азії становлять 28 годин та 191,4 долара відповідно.

Аналіз міжнародних рейтингів дає змогу констатувати той факт, що є ряд складових Індексу, які по своїй суті не передбачають великих капіталовкладень або внесення реформаторських змін у законодавство. Для їх покращення слід здійснити кроки щодо організаційного налагодження процесу. В Україні в цьому напрямі є певні зрушення, зокрема триває запровадження системи "Єдиного вікна", що має зменшити бюрократичну тяганину та мінімізувати нелегальні домовленості під час митного оформлення та догляду.

Так, згідно зі статистичними даними Державної фіскальної служби України [8] оформлення товарів у митницях ДФС за принципом "єдиного вікна" станом на 1 лютого 2018 року становить 74,5% від загального обсягу оформлених декларацій, тобто із 356,9 тис. поданих митних декларацій — 216,6 тис. оформлено за принципом "єдиного вікна".

Найбільший відсоток оформлень товарів підприємствами із застосуванням "єдиного вікна" мають Полтавська — 100%, Луганська — 97,1%, Львівська — 93,7%, Тернопільська — 93%, та 92,5% Івано-Франківська митниці ДФС.

Для успішного запровадження системи було переглянуто порядок інформаційного обміну між ДФС та іншими державними органами за для удосконалення процедури здійснення митного та інших державних видів контролю (санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного, радіологічного), а також перелік місць митного оформлення товарів із застосуванням інформаційного обміну за принципом "єдиного вікна" з подальшим включенням усіх

місце митного оформлення, що розташовані у пунктах пропуску через державний кордон України.

Проте, не зважаючи на прийнятий законопроект Верховною Радою України, який мав запрацювати уже з 1 серпня 2018 року та вносить зміни до Митного кодексу та деяких інших законодавчих актів щодо впровадження механізму "єдиного вікна" і оптимізації контрольних процедур на митниці, що мають сприяти поліпшенню бізнес-клімату та економічного зростання в країні, даний документ ветований Президентом України та відправлений на доопрацювання. Що в загальному форматі відстрочує повноцінну реалізацію проекту.

ВИСНОВОК

Підсумовуючи зазначене вище, варто констатувати, що проблемними аспектами провадження митної справи в Україні залишається певний спектр питань від модернізації інформаційного забезпечення та налагодження співпраці з іншими державними органами щодо здійснення митного контролю до викорінення корупційної складової під час проходження митного та прикордонного оформлення, а також зменшення часу та витрат його здійснення. Важливими передумовами покращення рейтингових позицій України у розрізі сприяння міжнародній торгівлі, на нашу думку, є:

— запозичення передових практик найкращого світового досвіду, щодо здійснення митного контролю з подальшою імплементацією відповідних новацій в законодавство України;

— оптимізація функціональної інфраструктури митних органів, що дозволить приймати оперативні управлінські рішення з питань провадження державної митної справи;

— подальше удосконалення автоматизації процесів під час здійснення митних процедур щодо мінімізації впливу людського фактора та підвищення ефективності функціонування системи моніторингу;

— поглиблення співпраці та налагодження взаємовідносин у контексті реалізації процесів з питань здійснення державної митної справи у площині міжнародного співробітництва та розширення договірної бази між державами;

— впровадження стандартизованих вимог до облаштування митної інфраструктури (портів, терміналів, пунктів пропуску, складів тощо).

Література:

1. Митний кодекс України від 03.12.2017 № 4495-17 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>

2. Єдинак В.Ю. Вплив митної політики на зовнішньоекономічну діяльність підприємств / В.Ю. Єдинак, Н.М. Плєшкова, С.П. Ніжніченко // Ефективна економіка, 2014. — № 11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3581>

3. Капустинская К. Официально: Украина поднялась в рейтинге Doing Business / К. Капустинская // Газета Сегодня [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/economics/business/oficialno-ukraina-podnyalas-v-reytinge-doing-business-1068371.html>

4. The Global Enabling Trade Report 2016 / World economic forum [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reports.weforum.org/global-enabling-trade-report-2016/economy-profiles/#economy=UKR>

5. Україна в рейтингу за Індексом залучення країн світу до міжнародної торгівлі 2016 / економічний дискусійний клуб [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/ukrayina-v-reytingu-za-indeksom-zaluchennya-krayin-svitu-do-mizhnarodnoyi-torgivli-2016>

6. Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. № 275-р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D1%80>

7. Doing Business Measuring Business Regulations / The World bank [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine>

8. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/media-tsentri/novini/331682.html>

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018), "The Customs Code of Ukraine", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (Accessed 23 July 2018).

2. Yedynak, V. Yu. Plieshkova, N. M. and Nizhnichenko, S. P. (2014), "Effect of customs policy in foreign economic activity of enterprises", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3581> (Accessed 27 July 2018).

3. The official site of Newspaper Today (2018), "Officially: Ukraine rose in the rating Doing Business", available at: <https://www.segodnya.ua/economics/business/oficialno-ukraina-podnyalas-v-reytinge-doing-business-1068371.html> (Accessed 27 July 2018).

4. The official site of World economic forum (2016), "The Global Enabling Trade Report 2016", available at: <http://reports.weforum.org/global-enabling-trade-report-2016/economy-profiles/#economy=UKR> (Accessed 22 July 2018).

5. The official site of Ekonomichniy diskusiiyny klub (2016), "Ukraine in the ranking on the Index involvement of countries in international trade in 2016", available at: <http://edclub.com.ua/analitika/ukrayina-v-reytingu-za-indeksom-zaluchennya-krayin-svitu-do-mizhnarodnoyi-torgivli-2016> (Accessed 22 July 2018).

6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), Order "The medium-term plan of the Government's priority actions by 2020", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D1%80> (Accessed 22 July 2018).

7. The official site of The World bank (2018), "Doing Business Measuring Business Regulations 2018", available at: <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine> (Accessed 28 July 2018).

8. The official site of State Fiscal Service of Ukraine (2018), "On the principle of "one window" is carried out 74.5% of customs clearance of goods", available at: <http://sfs.gov.ua/media-tsentri/novini/331682.html> (Accessed 13 July 2018).

Стаття надійшла до редакції 02.08.2018 р.